

Päihdepoliittinen teemavuosi Jyväskylässä

*Juho Korhonen—
Mikko Hietaharju
—Kaija Laitinen*

*Alkoholin ja lääkkeiden väärinkäytön
vähentämiseen tähtäävä tiedotus- ja kasvatustyö*

Alkoholin ja lääkkeiden väärinkäytöllä on huomattavia kansantaloudellisia, kansanterveydellisiä ja sosiaalisia haittavaikutuksia. Tarjonnalla (mm. saannin helppous, mainonta, hinta) on oma osuutensa alkoholin ja lääkkeiden väärinkäyttöön. Kuitenkin näiden aineiden käyttöä voidaan pitää sellaisena, jonka säätelyssä yksilön asenteilla on merkitystä. Tällöin voidaan olettaa, että tehostetuilla toimenpiteillä saadaan aikaan positiivisia muutoksia asenteissa ja käyttäytymisessä.

Muun muassa alkoholikomitean mietinnössä on korostettu, että tiedotus-, kasvatus- ja järjestötoiminnalla on merkitystä vaikutettaessa alkoholipoliittisiin asenteisiin ja yleiseen mielipideilmastoon. Niinpä alkoholihaittojen ehkäisyyn ja alkoholin kulutuksen vähentämiseen pyrkivän tiedotus-, kasvatus- ja järjestötoiminnan voimavaroja tulisikin alkoholikomitean mielestä lisätä (Komiteanmietintö 1978:33, 165).

Tähän asti paikalliset raittiusteemat ovat yleensä olleet lyhytkestoisia. Kansanterveyslain velvoitteiden mukaisesti terveyskasvatus kuuluu nykyisin kunnan terveystoimen tehtäviin. Näissä puitteissa on mahdollisuus tehostaa terveyskasvatusta pyrittäessä vaikuttamaan myös väestön alkoholin ja lääkkeiden käyttöön.

Teemavuoden suunnittelun vaiheet

Lääkintöhallituksen ohjeiden (DNo 9721/525/72) mukaisesti Jyväskylän kau-

punginhallitus päätti (19. 5. 1975/1260 §) terveyslautakunnan aikaisempien esitysten pohjalta perustaa terveyskasvatuksen neuvottelukunnan. Neuvottelukunnan ensimmäisiä tehtäviä oli kaupungin terveyskasvatuksen organisaation suunnittelu. Neuvottelukunnan alaiset työryhmät ovat tehneet kartoituksen toimialueensa terveyskasvatuksen nykytilasta, toteutetuista ohjelmista, toteuttajista, ohjelmiin käytetystä ajasta ja ohjelmien kustannuksista. Myös terveyskasvatusohjelman laadinta käynnistettiin ja toteutettiin (Valve 1977).

Lisäksi neuvottelukunnassa päätettiin järjestää keskeisiin ongelma-alueisiin liittyviä teemoja. Vuosina 1977 ja 1978 toteutettiin lääkintöhallituksen ja tupakkalain velvoitteiden mukaisesti tupakoinnin vähentämiseen tähtääviä toimia.

Toimikaudeksi 1977—78 asetettu neuvottelukunta hyväksyi marraskuussa 1977 vuoden 1979 teemaksi alkoholin ja lääkkeiden väärinkäytön vähentämisen. Teemavuoden toimintoja valmistelemaan asetettiin seitsemän henkilön työryhmä, jonka laatiman luonnoksen neuvottelukunta hyväksyi pienin muutoksin helmikuussa 1978. Kaupunginhallitus hyväksyi teemavuoden suunnitelman huhtikuussa 1978.

Teemavuoden valmistelu lähti siis käyntiin jo syksyllä 1977. Nuoriso-, raittius- ja urheilujärjestöjen edustajille järjestettiin ensimmäinen koulutustilaisuus syys—lokakuussa 1978. Varsinainen toiminta suunniteltiin toteutettavaksi vuo-

den 1979 aikana. Terveyskasvatuksen neuvottelukunta päätti kuitenkin huhtikuussa 1979 jatkaa samaa teemaa myös vuonna 1980. Sitä koskeva suunnitelma lähetettiin kaupunginhallituksen hyväksyttäväksi.

Teemavuoden tavoitteet

Alkoholin ja lääkeaineiden väärinkäytön vähentämiseen tähtäävän teemavuoden yleistavoitteiksi neuvottelukunta määritteli seuraavat:

1. Alkoholin käytön määrällinen vähentäminen Jyväskylässä.

2. Lääkkeiden väärinkäytön määrällinen vähentäminen Jyväskylässä.

3. Alkoholiin ja lääkkeiden käyttöön liittyvien tietojen jakaminen sekä asenteiden ja toimintojen muokkaaminen em. päämääriin tähtääviä elämäntapamuutoksia suosiviksi.

Jotta näihin tavoitteisiin tähtääviä toimintoja voitaisiin järjestää, tulisi eri hallinnonaloilla toteuttaa mm. seuraavia erityistoimenpiteitä:

1. Nuorten vapaa-ajanviettopaikkojen lisääminen kaupungin alueella.

2. Eri järjestöjen toiminnan tukeminen teemavuoden sisältöjen toteuttamisessa.

3. Jengi- ja nuorisotyön organisointi järjestöihin kuulumattomien nuorten keskuudessa.

4. Koko perheen ja erityisesti nuorten harrastusmahdollisuuksista tiedottaminen koteihin.

5. Tehtävien koordinointi alkoholin väärinkäytön kontrolloinnin tehostamiseksi yhteistyössä ao. viranomaisten kanssa.

6. Alkoholin saannin rajoittaminen lainsäädännön sallimissa puitteissa.

7. Alkoholin kulutuksen vähentämiseen tähtäävän alkoholipoliittisen keskustelun virittäminen.

Teemavuoden kokemusten pohjalta tulisi laatia kaupungille konkreettinen alkoholipoliittinen ohjelma. Jatkettaessa teemaa vuonna 1980 korostetaan lisäksi hyviä ihmissuhteita.

Kohderyhmät ja toteutus

Pyrkimyksenä on tavoittaa Jyväskylän väestö mahdollisimman laaja-alaisesti. Erityisiä kohderyhmiä ovat mm. koululaiset ja opiskelijat, järjestöihin kuuluvat ja kuulumattomat nuoret, lasten ja koulu-laisten vanhemmat, eri työpaikkojen työntekijät, kaupungin työntekijät ja luottamusmiehet, erilaisten järjestöjen jäsenet sekä eläkeläiset.

Teemavuosi julkistettiin kaupungin johdon uudenvuodenpuheessa, jossa myös julistettiin tammikuu 1979 kaupunginhallituksen hyväksymäksi alkoholittomaksi kuukaudeksi Jyväskylässä. Tammikuun aikana ei kaupungin järjestämissä tilaisuuksissa tarjottu lainkaan alkoholia.

Laadittua suunnitelmaa on toteutettu mm. eri hallintokuntien (terveys-, sosiaali-, nuoriso-, raittius-, urheilu- ja ulkoilu- sekä kulttuuritoimet), koulujen, järjestöjen ja tiedotusvälineiden yhteisin voimin. Kuukausittain kokoontuvassa työryhmässä on terveystoimesta kaksi jäsentä, raittius-, nuoriso-, sosiaali- ja koulutoimesta yksi edustaja kustakin sekä yliopiston kansanterveyden laitoksen edustaja. Teemavuoden sihteeri toimii ryhmän sihteerinä. Hänet palkattiin osa-aikaiseksi valtion virastotyöntekijäin määrärahoilla. Teemavuoden sihteeri koordinoi ja toteuttaa osaltaan teemavuoden toimintoja.

Teemavuoden tapahtumia voidaan selvittää muutamilla esimerkeillä. Tammikuussa 1979 vietettiin alkoholitonta kuukautta ja käytettiin ”Pullolla päin mäntyä” -julistetta pylväsmainonnassa. Tammi—maaliskuussa pidettiin julistekilpailun piirustusnäyttelyitä ja jaettiin kilpailujen palkinnot. Teemavuoden kirjallisuutta oli näytteillä kirjastoissa. Erilaisia tiedotustilaisuuksia pidettiin, mm. ”Selvänä olet symppis” -kampanjasta. Työpaikkojen terveydenhoitohenkilöstölle ja luottamusmiehille järjestettiin koulutuspäivät. Useilla kouluilla pyöritettiin raittiusdiskoa ja nuorisokerhoissa järjestettiin teemavuoden aiheeseen liittyvä kir-

joituskilpailu. Lääkkeiden säilyttämisestä ja hävittämisestä käytiin jakamassa tietoa mm. eläkeläisille ja martoille sekä järjestettiin vanhentuneiden lääkkeiden keräyskampanja.

Teemaa on siis pyritty toteuttamaan mahdollisimman monipuolisesti. Toimintoihin on terveystoimen budjetissa vuodelle 1979 varattu 48 000 mk. Lisäksi sihteerin palkka saadaan valtion virastotyöntekijöille osoitetuista varoista. Syys— lokakuussa 1979 pidettiin työntajien ja työntekijöiden edustajille koulutustilaisuus työväenopistossa. Kurssille osallistui luottamusmiehiä, työsuojeluvaltuutettuja, työterveydenhoitajia ja henkilöstöpäälliköitä, kaikkiaan noin 40.

Arviointi

Vastaavaa vuoden mittaista alkoholin ja lääkkeiden väärinkäytön vähentämiseen tähtäävää tiedotuskampanjaa ei tiettävästi ole järjestetty aikaisemmin maassamme. Esim. Pohjois-Karjala-projektissa todettujen terveyskäyttämismuutosten perusteella voidaan olettaa, että Jyväskylässä toteutettava vuoden mittainen kampanja on riittävän laaja muutosten aikaansaamiseksi. Niinpä Jyväskylän yliopiston kansanterveyden laitos ja kaupungin terveystoimen neuvottelukunta ovat sopineet teemavuoden kuvauksen ja arvioinnin suorittamisesta. Aikaisempien suunnittelu- ja toteutustoimintojen yksityiskohtainen kuvaus ja arviointi voidaan katsoa välttämättömäksi vastaavien uusien terveystoimintojen kehittämiseksi.

Teemavuoden toimintoihin liittyen arvioidaan koululaisten ja aikuisväestön alkoholin ja lääkkeiden käyttöön liittyviä tapoja, tietoja ja mielipiteitä sekä niissä vuoden aikana mahdollisesti tapahtuvia muutoksia. Ensimmäinen kartoitus Jyväskylässä ja vertailupaikkakunnalla suoritettiin joulukuussa 1978—tammikuussa 1979. Tuloksia raportoidaan toisaalla tässä lehdessä (ks. s. 280).

Luonnollisesti lähtötilanteen kartoitus olisi pitänyt suorittaa ennen teemavuoden

den tavoitteiden määrittelyä. Kuitenkin ensimmäisen mittauksen tulosten voidaan ajatella kuvaavan tähänastisen raittiuskasvatuksen ja muiden alkoholipoliittisten toimintojen vaikutuksia. Toisaalta tuloksia voidaan käyttää hyväksi arviointa vuodelle 1979 asetettuja tavoitteita sekä tarkistettaessa vuonna 1980 jatkettavan teeman suunnittelua. Seuraava kysely on tarkoitus suorittaa vuoden 1979 päättyessä. Arviointitutkimuksen asetelmalla voidaan pitää eräänlaisena koekeskelmana.

Alustavia kokemuksia teemavuoden toteutuksesta

Teemojen ja kampanjoiden suunnittelu on aloitettava hyvissä ajoin, koska mm. hallintokuntien ja järjestöjen toimintasuunnitelmat ja talousarviot, joihin kampanja tai teema kunnassa kytkeytyy, laaditaan jo edellisenä vuonna, usein alkuvuodesta. Jotta esim. terveyskeskuksen henkilökunnalle olisi voitu järjestää teemavuoteen tähtäävää koulutusta vuoden 1978 aikana, koulutuksen olisi pitänyt sisältyä terveystoimen vuoden 1978 toimintasuunnitelmaan. Näiltä osin päätös teemavuoden toteuttamisesta olisi pitänyt olla tiedossa lähes kaksi vuotta aikaisemmin eli vuonna 1977, jolloin seuraavan vuoden toimintasuunnitelma laadittiin.

Terveystoimen neuvottelukunnan ja sen nimeämän työryhmän jäseniltä ei luonnollisesti voida odottaa teemavuoden toimintojen täysipainoista toteuttamista. Tässä suhteessa sihteerin saaminen koordinoijaksi ja toteuttajaksi osakaisenaakin on osoittautunut välttämättömäksi.

Teemavuoden vaikutuksia asenteisiin ja käyttäytymiseen voidaan selvittää luonnollisesti vasta kampanjan päätyttyä. Eri keinojen toimivuutta on kuitenkin tarpeen arvioida jo teemavuoden aikana. Yleisvaikutelmana on, että useimmat keinot menettävät jatkuvassa käytössä tehokkuuttaan. Teemavuoden tavoitteiden saavuttamiseksi on pyrittävä moni-

puolistamaan keinovalikoimaa. Mikään toimintamuoto ei yksinään näytä olevan riittävä. On pyrittävä jatkuvasti etsimään uusia ja jopa yllättäviä tapoja asioiden esittämiseksi. Myönteisimmän vastaanoton näyttävät saavan sellaiset toiminnat ja tapahtumat, joihin ihmiset itse voivat jollakin tavoin osallistua. Esimerkkeinä tämääntapaisista keinoista ovat peruskouluissa ja lukioissa järjestetty julistekilpailu ja kaikille jyväskyläläisille avoin kirjoituskilpailu. Julistekilpailun parhaiden töiden näyttely ja kilpailun tuloksena tehty juliste ”Pullolla päin mäntyä” kiinnostivat jyväskyläläisiä.

Työpaikkojen henkilöstölle ja nuoriso-ohjaajille järjestettyjen koulutustilaisuuksien on toivottu vaikuttavan osanottajien mielipiteisiin ja asenteisiin ja sitä kautta heijastuvan kaupungin väestöön. Kurssien suosio, osanottajien aktiivinen osallistuminen työskentelyyn ja aloitteellisuus osoittavat osaltaan koulutustoiminnan jatkuvaa tarvetta. Erityisen tärkeänä on pidetty koulutuksen laajentamista koskemaan päättäjiä, jotta teemavuoden toiminnat eivät jäisi irrallisiksi muista yhteisön toiminnoista.

Lehtikirjoittelu on havaittu tärkeäksi välineeksi mielenkiinnon herättäjänä ja asian pitämiseksi vireillä. Paikallislehdis-

tön suhtautuminen on ollut myönteistä. Lehdet ovat julkaisseet tarjotut artikkelit mielellään. Myös teemavuoden tapahtumat ovat kiinnostaneet lehdistöä. Valta-kunnalliset lehdet ovat myös julkaisseet joitakin teemavuotta käsitteleviä artikkeleita.

Kirjallisuus

Alkoholikomitean mietintö. Komiteanmietintö 1978:33. Valtion painatuskeskus, Helsinki

Jyväskylän kaupungin terveystieteiden neuvottelukunnan kokouksien pöytäkirjat 1974—1979

Jyväskylän kaupungin terveystieteiden neuvottelukunnan nimeämän projektiryhmän pöytäkirjat 1977—1979

Lääkintöhallituksen ohjekirje DNO 3113/02/78. Terveystieteiden tehostaminen. Lääkintöhallitus 24. 5. 1978, Helsinki

Lääkintöhallituksen yleiskirje DNO 9721/525/72. Ohjeita terveystieteiden tehostamisesta terveystieteiden keskuksissa. Valtion painatuskeskus, Helsinki

Valve, A.: Terveystieteiden suunnitelma aikuisväestöä varten. Jyväskylän kaupungin tutkimuksia 34, 1977.